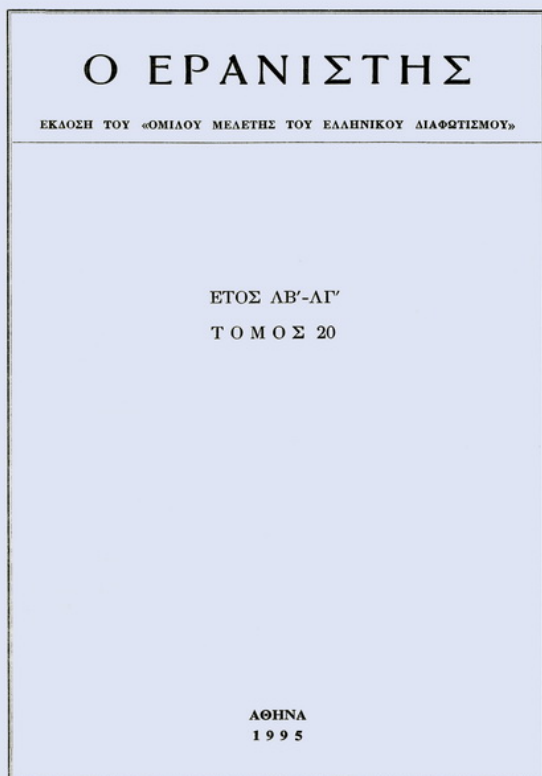

The Gleaner

Vol 20 (1995)

Η τύχη ενός χειρογράφου της Πατριαρχικής
Βιβλιοθήκης (olim μονής Ολυμπιώτισσας)

Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος

doi: [10.12681/er.246](https://doi.org/10.12681/er.246)

To cite this article:

Αποστολόπουλος Δ. Γ. (1995). Η τύχη ενός χειρογράφου της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης (olim μονής Ολυμπιώτισσας). *The Gleaner*, 20, 243–245. <https://doi.org/10.12681/er.246>

Η ΤΥΧΗ ΕΝΟΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
(olim ΜΟΝΗΣ ΟΛΥΜΠΙΩΤΙΣΣΑΣ)

ΣΧΟΛΙΑΖΟΝΤΑΣ, ΤΟ 1891, ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἀπὸ τὸν Θεαγένη Λιβαδά,¹ ὁ Μηνᾶς Χαμουδόπουλος ἐπισημαίνει ἓνα χειρόγραφο τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης ποὺ παραδίδει, μετὰξὺ ἄλλων ἔργων, καὶ ἐπιστολικά κείμενα τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. Ἦταν φαίνεται πρόσφατο ἀπόκρημα γιὰ τὸ ὅποιο ὁ Χαμουδόπουλος ἀναφέρει καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνου ποὺ τὸ μετέφερε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸ μοναστήρι ἀπὸ τὸ ὅποιο προῆλθε: «Προνοία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἀπεκομίσθη διὰ τοῦ ἱερολ. τριτεύοντος κ. Θεοδοσίου ἐκ τῆς ἐν Ἐλασσόνι σεβασμίας Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Ὁλυμπισσῆς καὶ παρεδόθη εἰς τὸν τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης ἐπόπτην χειρόγραφον ἐπὶ κοινῷ χάρτῳ γεγραμμένον».²

Πρόσφατα, ἡ Ἰωάννα Κόλια, καταγράφοντας τὰ σὲ ἄλλοδαπὲς βιβλιοθήκες «θεσσαλικά χειρόγραφα», θυμίζει ὅτι «στὴν Πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη στὴν Κωνσταντινούπολη εἶχε μεταφερθῇ τὸν περασμένο αἰῶνα ἀπὸ τὴν μονὴ τῆς Ὁλυμπισσῆς, σύμμεικτος κώδικας»· καὶ συμπληρώνει: «δὲν γνωρίζουμε τὴν τύχη του».³ Ὡστόσο θεωρῶ ὅτι ἐντόπισα, γιὰ ὅσους λόγους ἀναφέρω πιὸ κάτω, στὸ Βουκουρέστι, στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, τὸ πρῶτο μέρος αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου.

Τὴν ταυτότητα τοῦ χειρογράφου τὴν δίνουν ὅχι μόνο τὰ ἔργα ποὺ περιέχει ἀλλὰ καὶ κάποια κτητορικὰ σημειώματα ποὺ, σύμφωνα μὲ τὴν περιγραφή τοῦ Χαμουδόπουλου, ὑπῆρχαν στὸ χειρόγραφο.

Τὸ ἔργο ποὺ παραδιδόταν στὸ πρῶτο τμῆμα τοῦ χειρογράφου εἶχε τὴν ἐπιγραφή «Ἐπιστολαὶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ μεγάλου λογοθέτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ γενικοῦ ἐρμηνέως τῆς κραταιᾶς βασιλείας».⁴ Στὴν ἴδια αὐτὴ ἐνότητα ἦταν σημειωμένα καὶ τρία κτητορικὰ σημειώματα, σύμφωνα πάντα μὲ τὴν μαρτυρία τοῦ Χαμουδόπουλου. «Ἐν τῇ α' σελίδι τοῦ κώδικος», ὑπάρχουν δύο κτητορικά: ἐκ τῶν τοῦ Ἀλεξάν-

1. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, Ἐπιστολαὶ ρ', ἐκδίδονται ἐπιστάσις Θ. Λιβαδά, Τεργέστη 1879.

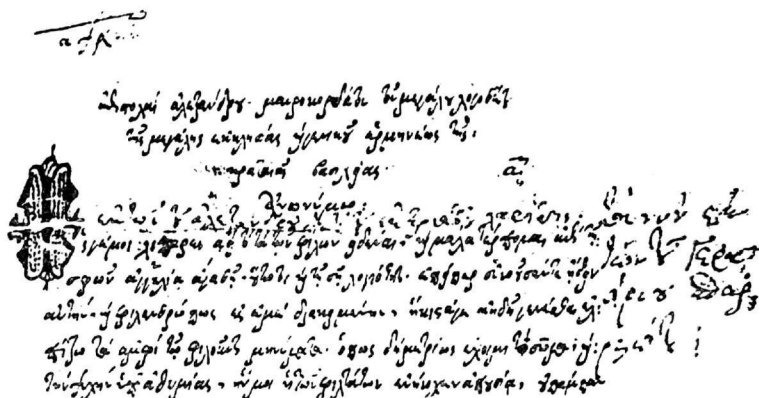
2. Μ. Δ. Χαμουδόπουλος, «Μνημείων γραπτῶν περισυναγωγὴ», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 1 (1881), 1.

3. Ἰωάννα Κόλια, «Θεσσαλικά χειρόγραφα σὲ ξένες βιβλιοθήκες», Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά 1 (1984), 78.

4. Πρόκειται γιὰ τὸ Ἐπιστολάριο τοῦ Μαυροκορδάτου γιὰ τὸ ὅποιο βλ. πιὸ κάτω ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἄλλα ἔργα ποὺ παραδίδονται στὸ ἴδιο χειρόγραφο βλ. τὴν κεφαλαϊώδη περιγραφή ποὺ δίνει ὁ Χαμουδόπουλος, ὁ.π., 1-3.

δρου διδ. τοῦ ἐκ Τυρνάβου Λαοίσεως καὶ «δι' ἑτέρας γραφίδος» τὰ νῦν ἐκ τῶν τοῦ Γερασίμου Σπαργιῶτου. Ἐνῶ στὸ μέσον τῆς τελευταίας γραμμῆς σελίδας τῆς πρώτης αὐτῆς ἐνότητας ὁ Χαμουδόπουλος διάβασε τὸ ἀκόλουθο κτητορικὸ ποῦ ἦταν γραμμένο («κεφαλαίοις γράμμασι»): ΠΡΟΣΤΙΘΗΣΙΝ ΑΛΛΟΣ ΚΑΙ ΤΟΛΕ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΠΑ.

Ὅπως εἶναι γνωστό, στὸ Τμήμα Χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ὑπάρχουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 1.066 χειρόγραφα ποῦ ἔχουν καταλογωγραφηθεῖ ἀπὸ τοὺς C. Litzeia καὶ Νέστορα Καμαριανό, πολλὰ ἄλλα χειρόγραφα ποῦ εἶτε εἶναι ἀκατάγραφα εἶτε δὲν ἔχει ἀκόμη δημοσιευθεῖ περιγραφή τους.⁵ Στὴ συλλογὴ αὐτὴ ἐντόπισα τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1982 τὸ χειρόγραφο μὲ τὸν ταξινομικὸ ἀριθμὸ 1157, τὸ ὁποῖο θεωρῶ ὅτι εἶναι τὸ πρῶτο τμήμα τοῦ σύμμεικτου κώδικα ποῦ στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν μονὴ Ὁλυμπιώτισσας στὴν Πατριαρχικὴ Βιβλιοθήκη.

Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας 1157, φ. 1^ρ (τμήμα)

Τὸ χειρόγραφο ἔχει σήμερα I + 89 + I φύλλα. Περιέχει ἓνα καὶ μόνον ἔργο, τὸ Ἐπιστολάριο τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Στὸ φ. 1 recto κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τοῦ ἔργου ὑπάρχει τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ κτητορικὰ σημειώματα ποῦ εἶχε δημοσιεύσει τὸ 1881 ὁ Χαμουδόπουλος: ἐκ τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου διδ. τοῦ ἐκ Τυρνάβου Λαοίσεως⁶ καὶ στὸ δεξιὸ περιθώριο τοῦ ἴδιου φύλλου τὸ δεῦτερο κτητορικὸ: τὰ νῦν ἐκ τῶν τοῦ Γερα-

5. Βλ. ὅσα ἀναφέρει ὁ M. Richard, *Répertoire des Bibliothèques et des Catalogues de manuscrits grecs*, 21958, 60.

6. Στὸ ἐπάνω περιθώριο τοῦ πρώτου φύλλου εἶναι σημειωμένη καὶ ἡ ἡμερομηνία αργῶ [1720]: κατὰ συνέπεια ὁ Ἀλέξανδρος Τυρναβίτης, ποῦ γεννήθηκε τὸ 1711, δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁ πρῶτος κτήτορας τοῦ χειρογράφου.

σίμου Σπαρμιώτου.⁷ Κάποια διαφοροποίηση υπάρχει στο κτητορικό που ήταν γραμμένο με κεφαλαῖα γράμματα στο τέλος τῆς ἐνότητος αὐτῆς, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἐπιστολαρίου. Ὁ Χαμουδόπουλος εἶχε διαβάσει «Προστίθην ἄλλος καὶ τότε Ἀλεξάνδρου Παππᾶ», ἐνῶ στὸ ρουμανικὸ χειρόγραφο διαβάζουμε:

ΠΡΟΣ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΚΑΙ ΤΟΛΕ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΠΑ

ΠΡΟΣ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΚΑΙ ΤΟΛΕ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΠΑ

Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας 1157, φ. 89r (τυμῆμα)

Εἶναι νομίζω φανερό, καὶ ἀπὸ τὸ πανομοιότυπο ποὺ δημοσιεύω ἐδῶ, πὼς οἱ τρεῖς πρώτες λέξεις τοῦ κτητορικοῦ σημειώματος δὲν εἶχαν διαβαστεῖ ὀρθά. Ὁ Χαμουδόπουλος δὲν πρόσεξε ὅτι τὸ ι σὲ δύο περιπτώσεις ἐγγράφεται στὸ ο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαβάσει «ἄλλος» ἀντὶ ἄλλοις καὶ νὰ θεωρήσει τὴν περισπωμένη στὸ τοῖς ὡς σημεῖο βραχυγραφίας.

Ἄν ὅσα ἀναφέραμε πείθουν ὅτι τὸ ρουμανικὸ χειρόγραφο εἶναι τὸ πρῶτο μέρος τοῦ χειρογράφου γιὰ τὸ ὁποῖο μιλά ὁ Χαμουδόπουλος τὸ 1881, τότε μπορέσαμε ὅχι μόνον νὰ ἐντοπίσουμε τὴν τύχη ἐνὸς μέρους τοῦ σύμμεικτου αὐτοῦ κώδικα ἀλλὰ καὶ νὰ δώσουμε στὴν ἔρευνα τῆς χειρόγραφης παράδοσης τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστολογραφίας τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἓνα πολὺτιμο χειρόγραφο μάρτυρα τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Ἐπιστολαρίου του.⁸

Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

7. Ὁ Χαμουδόπουλος εἶχε διαβάσει Σπαρμιώτου· νομίζω ὥστόσο ὅτι ἡ ἀνάγνωση Σπαρμιώτου καὶ παλαιογραφικὰ εἶναι ἀσφαλέστερη καὶ πραγματολογικὰ, ἀφοῦ παρὰπέμπει στὸ θεσσαλικὸ μοναστήρι τοῦ Σπαρμιῶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο πιθανότατα ὁ κτήτορας τοῦ χειρογράφου πήρε τὴν προσωνομία.

8. Βλ. πρόσχειρα γιὰ τὸ θέμα τῆς φιλολογικῆς ταυτότητος τοῦ ἔργου, Δ. Γ. Ἀποστολόπουλος, «Νέα εὐρήματα γιὰ τὴν ἐπιστολογραφία τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων», *Μολυβδοκορυδαυλοελεγκητής* 1 (1989), 27-28. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ χειρογράφου βλ. ὅσα ἀναφέρει ὁ Μ. Δ. Χαμουδόπουλος, *ὁ.π.*, 3.